

KRÓNIKA

KINCSES KATALIN MÁRIA

FERENC JÓZSEF – ADJ KIRÁLY KATONÁT!

Kiállítások a Királyi Kastélyban és a Gödöllői Városi Múzeumban, 2014

Gödöllő az ország azon települései közé tartozik, ahol az elsők között, már a tavaszi időszakban a múzeumok megnyitották kiállításaikat az első világháború kitörésének századik évfordulójára emlékezve. A Gödöllői Városi Múzeum 2014. március 22-én *Adj király katonát!*, a Királyi Kastély pedig május 30-án a *Titánia lovagjai* kiállítás-sorozat harmadik részeként *Ferenc József, a rendíthetetlen* címmel – ahogyan erre a krónika kompilált címe is utal. (A városi múzeum kiállítása 2014. november 2-ig, a Királyi Kastélyban rendezett tárlat 2014. szeptember 28-ig látogatható.) Gödöllőn a korai tárlatnyitások ténye figyelemre méltó: arra utal, hogy idejében megkezdett, előrelátó tervezés és szakmai előkészítő munka előzte meg a kiállításokat. Ezért azok színvonalasra sikeredtek, a kapcsolódó kiadványokkal és programokkal együtt. Mindkét kiállítás közös vonása az is, hogy a helyi érdeklődésen túl országos figyelemre tarthatnak számot, mert tematikájuk a helyi, gödöllői vonatkozásokon túl kiterjed országos eseményekre, illetve ezen is túlmenően a Monarchia történetének számos alapvetően fontos vonatkozására az első világháborúval kapcsolatban. Végül mindkét kiállítás közös vonása, hogy a bemutatott tárgyakat tekintve nem kis részben kiegészültek (mások mellett) a Hadtörténeti Múzeum műtárgyaival vagy azok másolataival, ami nem véletlen, hiszen ez a múzeum rendelkezik Magyarországon a legjelentősebb első világháborús gyűjteménnyel.

*

Az *Adj király katonát* kiállítási katalógusa a *Gödöllői Múzeumi füzetek* 10. darabja. Egy fekete-fehér, zsebkönyv méretű kiadvány, amely tetszetős kiállítású, igényes kivitelezésű, és a műtárgyak leírásán kívül a kiállításához kapcsolódóan tanulmányokat is közöl. Igazi hasznos kalauz, amit nemcsak a kiállítóterben, de onnan elvonulva, a témában és az anyagban elmélyülve, a tovább tájékozódni kívánó látogató vagy kutató nagy haszonnal forgathat. Kerényiné Bakonyi Eszter múzeumigazgató szakmai bevezetője után a katalógus három tanulmányt tartalmaz, melyek a tárlat egészét, illetve a bemutatott témákat járják körül, tárják föl. A katalógus irodalomjegyzéke pedig a további tájékozódást könnyíti meg. Ezt követően a katalógusban tematikus egységben következnek a műtárgyleírások (Műtárgyjegyzék), olyan logikai rendben, ahogyan a kiállítóterben is bemutatásra kerülnek a témák, illetve tárgyak. A katalógust tehát oly módon szerkesztették meg, hogy egyben jól hasznosítható kiállítás-vezetőként is funkcionáljon. A könyv végén helyet kapott egy igényes színes képmelléklet is. A gödöllői műtárgy-együttest a városi múzeum anyagán túl 17 adakozó magánszemély adománya alkotja, melyet a múzeum kollégái gyűj-

töttek, s amit a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum néhány tárgyával, a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményeiből és nem utolsósorban a gödöllői művésztelep különleges kollekcijából egészítettek ki a rendezők. A kiállítás létrehozását – és a kapcsolódó kiadványok (könyvjelző, szórólapok, képeslapok) és programok (múzeumpedagógiai foglalkozások, rendkívüli, szakmai tárlatvezetések) létrehozását és megvalósítását, vagyis a teljes programsorozatot és annak kiadványait – Gödöllő Város Önkormányzata és az Első világháborús Centenárium Emlékbizottság támogatta. Mindezt azért érdemes megemlítenünk, mert az összefogás eredményeképpen a színvonalas szakmai munkát ennek köszönhetően sikerült igényes, az emlékezéshez és szakmai kérdések exponálásához egyaránt alkalmas és méltó tárlattá formálni.

A kiállítással a múzeum munkatársai „...azoknak a többségében névtelen, vagy az emlékezet sűrű kódéba vesztett embereknek...” kívántak emléket állítani, „...akik harcoltak a XX. század elejének nagy háborújában, valamint azoknak a családoknak, akik férj, apa és támasz nélkül itthon maradván küzdöttek az egyre nehezebb mindennapokban” – olvasható a bevezetőben. Vagyis Gödöllőn követték azt a manapság uralkodó és nagyon divatos tematikát, mely szerint a háború története, hadtörténete, politikai története, vagyis a száraz eseménytörténet és adathalmaz, tényanyag prezentálása helyett inkább a harcoló katonákat állítja a középpontba és a hátszág háborús mindennapjait. Ez a célkitűzés azért is üdvözlendő és hasznos, mert a még nagy számban a családoknál megőrzött relikviákat, emlékeket összegyűjtve a muzeológusok élővé, közelivé és ezáltal könnyebben befogadhatóvá, érthetőbbé tették a látogató számára kiállításukat.

Mielőtt rátérnék a kiállítás bemutatására, a katalógus három tanulmányáról szólok, elsőként Fábíán Balázs írásáról. A *Gödöllői katonák a „Nagy Háborúban”* című tanulmány négy fejezetre osztva mutatja be a településről háborúba került katonák sorsát, tevékenységét a sorozástól, bevonulástól kezdve a frontharcokon át a sebesülésekig, a hadifogságig, majd az áldozatok emlékének ápolásáig. Az írás hiányt pótló munka, hiszen eddig egyáltalán nem készült olyan tanulmány, monográfia, amely a kérdésről vagy Gödöllő első világháborús történetéről szólna. Ez a tény mutat rá arra is, hogy a gödöllői múzeum munkatársai bármiféle alapvetés nélkül, pusztán saját kutatásaikra, gyűjtéseikre és általános szakmai tudásukra támaszkodva készítették el tárlatukat, mely ezáltal a szakmai közeg számára még nagyobb értéket képvisel és elismerést érdemel.

A forrásadottságok ugyanakkor szerencsések a téma feltárásához és bemutatásához: a korabeli helybéli sajtó, a *Gödöllői Hírlap* és a *Gödöllő és Vidéke* című újság nagy részletességgel számolt be a település életét befolyásoló dolgokról, főleg a háború korai szakaszában, tudhatjuk meg Fábíán Balázstól. A településről több mint 500-an vonultak be, több sorozás után, zömében önkéntesek, többségük azonnal a frontra került. 1915-öt követően a sorozások, illetve bevonulások már komoly problémát okoztak a település életében, a hivatalnokok távolléte fennakadásokhoz vezetett, a közigazgatás működőképességét is veszélyeztetve. A gödöllői katonák különböző frontokra kerültek, harcoltak a galíciai offenzívában, a szerbiai frontvonalon, Olaszországban, a francia harctéren. Szolgáltak a budapesti 32-es gyalogezredben, az 1-es, 6-os, 19-es, 30-as, 37-es, 38-as, 44-es és 72-es honvéd gyalogezrednél, valamint népfelkelő ezredekben.

A kiállítás fő tematikájából kifolyólag, mely az egyéni sorsokra koncentrálna, annak létrehozói úgy vélték: a háborús években az egyik legfontosabb feladat a harcoló katonák

és a háterszág közötti kapcsolattartás biztosítása volt, vagyis a levelezés megszervezése a katonákkal. Fábíán Balázs részletesen feltárja, ez miképpen valósult meg, rámutatva, hogy az információáramlás elősegítésére a katonák és családjaik között, valamint a kórházak, betegápoló helyek felé a város irodát működtetett a községházán, ahol önkéntesek ún. levelező irodát tartottak fenn. E rendszernek köszönhetően az itthon maradtak megfelelően és időben voltak tájékoztatva, s a sajtó is pontos és bőséges hírekhez jutott, amit példaadó korrektséggel közvetített a lakosságnak. A rendszer kulcsfigurái természetesen a frontvonalakról önként tudósításokat küldő katonák voltak. Közöttük is kiemelkedik Kilián Frigyes és Olajos Béla, akik a legtöbb hírt szolgáltatták, sőt, híradásaikat többször rajzokkal is ellátták, s akiknek háborús tevékenységét, pályafutását Fábíán Balázs részletesen bemutatja dolgozatában. Írásának külön erénye, hogy nagy alaposággal tárja föl a sebesültek ellátásának intézménytörténetét, mind a fronton, mind pedig a háterszágban, leírja a kórházak látogatási rendjét, a gyógykezelések lehetőségeit, rendjét a gödöllői katonák példáján keresztül.

A tanulmány pótolja az újságok elhallgatott információit: számba veszi a veszteségeket oly módon, hogy név szerint megemlékezik a hősi halottakról, valamint ehhez kapcsolódóan bemutatja a lakosság kegyeleti gyakorlatát, szokásait. Már a háború idején elkezdődött az idegen földön elesett katonák maradványainak exhumálása és hazaszállítása, ami az 1920-as években kiteljesedett (nem állami program, hanem) az itthon maradt hozzátartozók törekvéseinek eredményeképpen. A tájékozódást, az elesettek megtalálását sokban segítette a Vöröskereszt a gödöllőiek esetében is. Külön foglalkozik a tanulmány a hadifogsággal, rámutatva egy érdekes mentalitástörténeti momentumra: a foglyok egy része nem közvetlenül a családot – bár megegyezhetne volna –, hanem a helybéli lelkészt, papot értesítette fogságba kerüléséről. Így Bárdy Pál református lelkész a források tanulmánya szerint mindent megtett azért, hogy a főleg Oroszországban fogságba jutottakkal a kapcsolatot, az itthoniakban pedig a lelket tartani tudja. Az elesettek emlékére a Gödöllői Népszegítő Bizottság Körösfői-Kriesch Aladár (1863–1920) festő, szobrász, iparművész indítványára már 1914 novemberében határozatot hozott, hogy állítsanak emléket a temetőben a háborúban elesett katonáknak. Az eredetileg tervezett szobor helyett végül keresztet állítottak, amit Mindenszentek napján avattak föl 1914 őszén. A háború után tíz évvel ismét előkerült a szoborállítás ügye: Siklódy Lőrinc (1876–1945) erdélyi szobrászművész alkotását, amely 1930-ban a budapesti országos tavaszi képzőművészeti tárlaton elnyerte a főváros nagydíját is, 1930. szeptember 7-én avatták föl. Országos esemény volt, hiszen Horthy Miklós kormányzó leplezte le Gödöllő központjában. A tanulmány bemutatja a szobor állításának történetét, további sorsát az 1950-es, 1970-es években, egészen napjainkig. A kegyelet és megemlékezés további példáinak – országzászló, hősi emlékmű a Premontrei Rendház és Gimnázium közelében, emléktáblák – részletes feltárásával zárul Fábíán Balázs kiváló, alapos tanulmánya.

Ivókné Szajkó Ottilia a háborús háterszág gödöllői eseményeit tárja föl írásában, mely nemcsak az otthon maradtak mindennapjait próbálja meg korrekt módon bemutatni, hanem a háborús politikai eseménytörténetet tekintve is nagyon hasznos összefoglalás, amely kiváló keretet biztosít a mindennapi élet történéseinek megértéséhez, értelmezéséhez. A szerző nem az egyes résztvevők, hanem a közösség szempontjából vizsgálja az eseményeket, a gödöllői lakosság közösségi életére gyakorolt hatását kutatva a frontese-

ményeknek, elősorolván azokat a közösségi megnyilvánulásokat és szimbolikus cselekedeteket, melyekkel a közösség a frontokon harcoló katonákat közvetetten vagy közvetlenül segíteni akarta. Megtudhatjuk, hogy 1914. július 31-én elrendelték a városban a mozgósítást, augusztus 2-án pedig Máriabesnyőn körmeneten vettek részt a lakosok, melyen a katonák hazatéréséért és a háború szerencsés kimeneteléért imádkoztak. Fontos kelléke volt a szertartásnak a zászló, amit a gödöllői leányok hímeztek, megszenteltették azt, s kiküldték a frontra. A zászló sorsa őrzőjével együtt az orosz hadifogság lett, már 1914. november végén. A lakosság két vonatkozásban került közvetlen kapcsolatba a hadsereggel: folyamatosan beszállásolták a különböző, például cseh és német egységeket (a rákosi gyakorlótér közelsége miatt) a település magánházainál, s egyebek mellett egy 100 sebesült befogadására alkalmas kórházat (ún. üdülőkórház) is kialakítottak a koronauradalom, illetve kastély területén, melynek működését Szajkó Ottilia részletesen bemutatja. Rendkívül értékes fejezete a dolgozatnak a gödöllői háborús hétköznapok leírása, a gazdasági élet megrendülése, az élelmiszer-, áru- és munkaerőhiány, a jegyrendszer, a pénz elértéktelenedése, a rekvirálás részletes feltárása, s a lakosság reakciói (közhangulat) mindegyike – ez az a terület, amely a látogatót egészen közel viheti a háború következményeinek megértéséhez.

A háború kiadásainak megteremtésére 1914 novembere és 1918 júniusa között nyolc alkalommal került sor hadikölcsön-jegyzésre, ami a szolidaritás egyfajta közösségi, társadalmi jelenségeként is értelmezhető. Gödöllő esetében ennek folyamata jól dokumentálható, Szajkó Ottilia részletes kimutatásokat készített a kölcsönök összegéről, a kölcsönt jegyzők társadalmi hovatartozásáról, s megállapította, hogy a gödöllői jegyzések az országos tendenciákat követték. Gödöllőn a lakosság – elsősorban a közép- vagy alsó-közép réteg, akik közül a legtöbb katonát sorozták be – a háború egész ideje alatt társadalmi-szociális érzékenységről tett tanúbizonyságot, jótékonyági akciókat bonyolított, több területen is. A népszerű irodát (Népszerű Bizottság) már említettük, ahol a fő tevékenység az adománygyűjtés és elosztás volt azon családok részére, ahonnan a kenyérkereső családfelek bevonult, s ezért nem rendelkeztek jövedelemmel. Nappali otthont nyitottak már 1914. augusztus 18-án a hadba vonultak gyermekeinek a helyi óvodában, élelmiszercsomagokkal látták el a Gödöllőn áthaladó, frontra igyekező katonákat, figyelemmel kísérték a Gödöllőn ápolat sebesültek sorsát, élelemmel, ruházattal, pénzzel segítettek őket, s támogatták a községbe menekülteként érkező polgári személyeket, családokat is. A gödöllői polgárok országos jótékonyági akciókba is bekapcsolódtak („aranyat – vasért” mozgalom, egyházi gyűjtés a katonáknak a szükséges téli holmikkal való ellátást célozva stb.).

Óriné Nagy Cecília *A gödöllői művésztelep és az első világháború* című tanulmánya rendhagyó írás, hiszen azt gondolhatnánk, hogy nem kapcsolódik oly szorosan tematikájában a hadtörténelmi vonatkozásokhoz, mint az előbb ismertetettek. Ellenkezőleg, minden vonatkozásában közvetlen és közvetett háborús eseményeket, történéseket, vonatkozásokat érint. Írása bevezetőjében a szerző hangsúlyozza: a gödöllői művésztelep működését a háború kitörése alapjaiban rendítette meg. Az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola ösztöndíjasait, akik a művésztelep bázisát alkották, hadba hívták, a külföldi alkotók Gödöllőről hazatelepültek, s a magyar művészek közül is többen elköltöztek a településről. Ennek ellenére a művésztelep „lelke”, Körösfői-Kriesch Aladár mindent megtett azért, hogy annak működése ne szűnjön meg, a bevonult alkotók (például Remsey Jenő

és Zoltán) alkotásai a háború éveiben is kiállításra kerüljenek, s a fronton tartózkodó „hadifestők” hazajuttatott alkotásait minél szélesebb körben megismertesse. Fáradhatatlanul, számos értesítést, ismertetést, beszámolót publikált pályatársairól a legkülönbözőbb sajtótermékekben, szakmai lapokban és kiadványokban, hogy a telep tagjainak ismertsége idehaza ne halványuljon. A tanulmány számba veszi a gödöllői vonatkozások tükrében az országos nagy kiállításokat is, melyek témája, illetve célja a Monarchia hadseregének, a kezdeti években a sikerek, dicsőséges támadások bemutatása volt propaganda célokból, képző- és iparművészeti eszközökkel és alkotásokkal. Részletesen kitér a tanulmány többek között egy 1916. április 28-án kelt uralkodói parancsra és annak megvalósulására. A parancs elrendelte a császári és királyi 2. hadsereg lemergi kiállításának megépítését, amely az 1915. május 2-án kezdődött támadás győzelmét volt hivatott hirdetni, melynek eredményeképpen a Monarchia hadserege mintegy 360 kilométerrel tolta keletre a frontvonalat. A kiállítás építésének parancsnoka Medgyaszay (szül. Benkó) István (1877–1959) mérnökhadnagy, a gödöllői művésztelep fiatal építésze, Otto Wagner-tanítvány volt. A tárlatot 1916-ban Budapestre helyezték át, majd 1917–18-ban szintén Medgyaszay vezetésével rendezték meg az erdélyi hadikiállítást Budapesten, a Margitszigeten. Nem térhetek ki a rendkívül informatív tanulmány minden témájára, de a dolgozat további erényei között mindenképpen meg kell még említeni, hogy korabeli források alapján részletesen feltárja a művésztelep tagjainak a háború utáni években, az újjáépítésben kivett részét, nemcsak intézménytörténeti szempontból, hanem a művészek (Körösfői-Kriesch, Remseyek stb.) konkrét tevékenységét illetően is.

A katalógus bőséges műtárgyjejegyzékének elemzésétől el kell tekinteniünk, ehelyett a tárlat tematikai egységei szerint, műtárgycsoportonként haladva mutatom be a tárlatot. A frontélet eseményeit elsősorban a tárlókban kiállított fegyverek prezentálják a Gödöllői Városi Múzeum gyűjteményéből (1891-es mintájú Moszin–Nagant-szuronyok, 1895-ös mintájú Mannlicher-szuronyok, huszártiszti szablya, Mauser-bajonett stb.). A családok otthonaiba került emléktárgyak a kiállítás következő egységében nagyon jól megjelenítik az első világháború hátszágai hatását – a gödöllői múzeum figyelemre méltó kollekciónal rendelkezik első világháborús emléklapokból, emlékképekből, ajándéktárgyakból (bögrék, képek, porcelántárgyak, hímzett képek). A hadi felszerelések sorát különböző kulacsok, csákók, térkép, ruházati cikkek, iránytű, poharak jelentik, melyek a fegyverekkel együtt látványosan közvetítik a látogató felé, mi mindennek kellett a katona ládájába kerülni, melyet a frontra vitt magával. Ahogyan az egyik fent bemutatott tanulmány, így a kiállítás következő része is szerencsés módon gazdagon illusztrálja a gödöllői kastélykórház történetét, oly módon, hogy a számos gyógyszeres, illetve patikaüveg, doboz, láda, sebészeti eszköz (tűk, sebkampók, amputáló kések, csipeszek stb.) mind egy egységes tárgykört képeznek. A frontesemények és a hadifogság élménye természetesen nagyon hangsúlyos része a kiállításnak. A sikerek, haditettek, bajtársi cselekedetek eredményeképpen elnyert kitüntetések, a különféle uralkodói és háborús emlékérmek – ezek között igazi ritkaságok az 1914–1915-ben orosz ágyúkból vert emlékérmek –, háborús és sapkajelvények, valamint a fronton, nem egyszer fegyverekből készített emléktárgyak: gyufatartó, öngyújtó, szipka, cigarettatárcák s a számtalan levél, képes levelezőlap, táborigyufatartó, emléklapok, hadifogságból hazajuttatott levelezőlapok, a különféle igazolványok, valamint a legkülönbözőbb háborús tárgyakat ábrázoló fotók (gulyáságyú, táborigyufatartó, táborigyufatartó, táborigyufatartó mosoda) gazdag tárháza teszi a tárlat ezen részét színessé és nagyon

érdekessé. A következő tematikus egység, amely *A hátország: a nehéz hétköznapiak* címet viseli, a kiállítás korábbi mondanivalójára, tematikájára építve kalauzolja végig a látogatót a békekölcsön jegyzésre főszozlító plakátoktól kezdve, a háborús emléktárgyakon (karkötők, hamutartók, emléktáblák), háborús bankjegyeken át a korabeli sajtótermékekig, nyomtatott emlékekig (kották, könyvek, a *Vasárnapi Újság*, a *Borsszem Jankó*, a *Kakas Márton* számai, háborús albumok, naptárak stb.). Igazi kuriózum a *Játék katonák* kis kiállítási tárgycsoportja, mely legfeljebb 20 centiméteres nagyságra leképezve masé-katonákból, ólomkatonákból, lineol és elasztolin katonákból áll.

A gödöllői művésztelep első világháborús, nagyon gazdag képzőművészeti alkotásai közül a látogató mintegy tucatnyit szemlélhet meg, Remsey Zoltán, Remsey Jenő, Nagy Sándor és Körösfői-Kriesch Aladár alkotásait és relikviáit. Érthető és elfogadható, hogy a kiállítás arányainak megtartása és a viszonylagos helyszűke indokolta a nagyon szűkre szabott műtárgyválasztást, s a *Művészet és a Nagy Háború* című egységben, újabb, nagyjából ugyanennyi képzőművészeti alkotás: rajzok, akvarellek, rézkarcok mindezt jól kiegészítik, azonban a téma a világháború négy éves centenáriumi eseményeinek sorában a jövőben mindenképpen megérdemelne egy önálló, nagyszabású tárlatot.

A Hadtörténeti Múzeum műtárgymásolatai, melyek a kiállítás egész területén megtekinthetők, a katalógusban önálló fejezetet kaptak, ami szakmai szempontból nagyon üdvözlendő, hiszen a látogató számára ily módon korrekt módon érzékelhetővé válik, illetve elkülönül, hogy mikor lát eredeti tárgyakat és mikor műtárgymásolatokat. A másolatok azokról a fényképekről, plakátokról és nyomtatványokról készültek, melyek tematikájukat tekintve országos jelentőségűek, alátámasztják, magyarázzák a gödöllői, helyi eseményeket, elsősorban mozgósítási hirdeteményekről, felhívásokról, háborús propaganda-plakátokról, árszabásokról van szó.

*

Erzsébet királyné verseiben Titániának nevezte magát, Shakespeare *Szentivánéji álom* című darabjának tündérkirálynője után – a Gödöllői Királyi Kastély *Titánia lovagjai* címmel készített kiállítás-sorozatát, melyben bemutatta/bemutatja a császárnéhoz közelálló férfiakat. A *Rudolf – a reményvesztett imádó* című tárlat 2008-ban nyílt meg, s a trónörökös születésének 150. évfordulója alkalmából rendezték. 2009-ben a második „lovag”, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ezredese, diplomata, az osztrák–magyar kiegyezés egyik létrehozója, a XIX. század egyik legjelentősebb magyar politikusa, Erzsébet tanácsadója, gróf Andrássy Gyula életműve került sorra. 2014 tavaszán pedig Ferenc József osztrák császárt és magyar királyt, személyiségét, neveltetését és a magyarokhoz, Magyarországhoz fűződő bonyolult, ellentmondásos, változó kapcsolatrendszerét feltárni igyekvő tárlat nyílt meg a Királyi Kastély hat termében, kapcsolódva az idei központi centenáriumi évhez, illetve a Gödöllő városa által *A Régi Ház, 1914–2014. Kezdet és vég* címmel meghirdetett tematikus kiállítási évhez.

A kiállításban itt is egy igényes kivitelű, színes, gazdagon illusztrált, Faludi Ildikó munkájának köszönhetően jól szerkesztett kiadvány segít tájékozódni, mely inkább nevezhető tanulmányos ismeretterjesztő céllal megírt cikkek gyűjteményének, mint katalógusnak, amit egy műtárgylista és a kiállítás stáblistája egészít ki. A kiadvány áttekinthetése, elolvasása mindenképpen ajánlott a látogató számára, ha annak egyedül tematikáját

igyekszik megérteni és nem a tárlatvezető társaságában tartózkodva a kiállítóterben. Ugyanis a bemutatott műtárgyak sokfélesége és a hozzájuk kapcsolódó, tipográfiaiilag az olvasást és megértést nehezítő, egyébként rendkívül korrekt, tényszerű, megfelelően informatív tárgyfeliratok, melyek ráadásul sajnos nem egy esetben a látótéren kívül, egy felnőtt ember csípő-, térd- vagy boka(!)-magasságban olvashatók, gondolkodóba ejtik a muzeológust, a történészt, vagyis a szakmabelit is, nemhogy a „laikus” látogatót abban a vonatkozásban, hogy a kiállítás alkotói pontosan mit is akartak mondani, milyen konkrét információt kívántak velünk megosztani, a tárgyak segítségével kifejezni.

Visszatérve a kiadványra, Papházi János *A bölcsőtől a trónig – Ferenc József ifjúsága* című írása gyakorlatilag a Magyarországon és magyar nyelven a témában olvasható szakirodalom alapján foglalja össze Ferenc József gyermeki és ifjúkori éveinek legfontosabb eseményeit, különös tekintettel neveltetésére. Bár e tekintetben az egymásnak tényszerűen ellentmondó szakirodalmi hivatkozások alapján a laikus olvasó nem vagy nehezen tudja eldönteni, hogy Ferenc Józsefet a kezdetektől vagy egy bizonyos életkortól kezdődően személyre szabottan császári méltóság viselésére nevelték-e, avagy egy általános, a Habsburg császári udvarban a főhercegeket megillető nevelést kapott („...nem trónörökös-ként született... I. Ferenc császár... a jövőbe császárt látta a kis főhercegeb...”). Az mindenestre kiderül, hogy átgondolt, alapos, minden részletre figyelő, az etikettnek és a lefektetett szabályoknak megfelelő udvari nevelést kapott, édesanyja, Wittelsbach Zsófia császárné különös figyelmétől kísérvé, aki a vallásosságra, kötelességtudatra és szorgalomra vonatkozó erényeket hangsúlyozta ki, valamint szorgalmazta az uralkodói méltóság, tudatos kialakítását és erősítését. Részletes információkat kapunk a császár-gyermek napirendjéről, a tantárgyakról és szabadidős programjairól (díszmenet, gyermekbálok, színházi előadások stb.). Ez azért nagyon fontos, bár a tanulmány ezt sajnos nem fogalmazza meg, mert képet kapunk arról, hogy az oktatás során a gyermek minden módon, a leendő uralkodó társadalmi pozíciójának és az őt illető elvárásoknak megfelelően kell hogy elsajátítsa az uralkodói méltóság viseléséhez szükséges tudnivalókat, készségeket, viselkedésmintákat. A leendő császár napi leterheltsége már-már a mai gyermekekével ért fel, 12 évesen heti 50 órára bővítették tanóráinak számát. Ami a magyar vonatkozásokat illeti, kiváló összefoglalást kapunk Papházi Jánostól Ferenc József nevelésének magyar vonatkozásairól. Őt éves korától a gyermeknek egy éven át magyar dajkája volt, s a nyelvet 1837-ben kezdte el rendszeresen tanulni, heti három és fél órában Nemeskéri Kiss Pál irányítása mellett, aki tanári tapasztalatai alapján idegeneknek módszertani kézikönyvet is írt a magyar nyelv oktatásáról (*A tanítás módja. Buda, 1830.*), melynek egyik példánya a kiállításban is szerepel. A főherceg első ízben 1843 szeptemberében járt (Nyugat-)Magyarországon, melynek során a természeti környezetre figyelt föl, melyről följegyzéseket is készített – tegyük hozzá: az utazás természetesen hozzátartozott a nevelői programhoz. Kamasz korától kezdve különös hangsúlyt fektettek katonai képzésére, nevelésére is, amely a későbbiek során oly látványos tartást, fegyelmet eredményezett, ugyanakkor visszahúzódozó, érdes, szófukar és gyermekként koravén vonásait tovább erősítette. Középszintű tanulmányait 1845-ben fejezte be, ettől kezdve a katonai nevelés mellett bölcsészett, polgári és egyházjogot, államelméletet, politikát statisztikát tanult. 1847-es, következő Magyarországi látogatása nemcsak azért figyelemre méltó, mert – mint a szerző megállapítja – ekkor került sor első nyilvános szereplésére, hanem úgy vélem azért is, mert a kiállítás további részében Ferenc József további magyarországi, reprezentatív, politikai

célzatú, protokolláris látogatásainak sorát nyitotta meg, melyekről a továbbiakban hangsúlyosan megemlékezik. Életében a sorsdöntő év mind személyes sorsát, mind a birodalom politikáját illetően 1848 volt. Egyrészt véget ért tanulmányai, melynek nagy várakozással tekintett elébe, ugyanakkor reagálnia kellett a pesti, bécsi és itáliai forradalomra és a harcokra, melyekben (Santa Lucia mellett) katonaként részt is vett. A pergő politikai események következtében, melyeket a szerző lényegre törően összegez, az 1849. év végére a birodalom császárának tudhatta magát V. Ferdinánd lemondása után, elsősorban a hadseregre, illetve a császári hadsereg tisztikarára támaszkodva.

Kovács Éva Marianna Ferenc József császár élete fonalának ismertetését ennél a pontnál veszi föl. A szerző a személyes sors bemutatása helyett immáron inkább a császár életét is befolyásoló nemzetközi politikai események összefoglalására vállalkozott (megtorlás, konszolidáció, Szent Szövetség intézménye, diplomáciai lépések az orosz cár felé, Bach-rendszer). Ezek a lépések ugyanakkor az uralkodó magyarországi megítélését, elfogadottságát több évtizedre alapvetően meghatározták. Bach politikája, a császárság birodalmi centralizációs, törekvései, egyszemélyi döntései, az erőszakos németesítés személye ellen is szóló ellenérzést váltottak ki a magyar politikai élet szinte minden területén. Ilyen körülmények között érkezett el harmadik magyarországi látogatása 1852 nyarán, amely immáron az egész ország (beleértve Erdélyt is) területére kiterjedt, s nem népszerűségének visszaszerzését vagy megnyerését szolgálta. Az utazás „egyedüli célja a fellázadt tartomány megbékélésének szemléltetése [volt] a világ előtt.” A tanulmány ezt követően Ferenc József császár személyes kapcsolatait (feleségével, édesanyjával, Schwarzenberg miniszterelnökkel) foglalja össze nagyon mértékadóan és korrekt módon, melynek köszönhetően az olvasó bepillantást nyerhet az uralkodó bonyolult politikai és – ezzel is összefüggésben – ellentmondásos, problémáktól terhelt magánéletének fontosabb momentumaiba (házasságkötése, családi viszonyok, az 1857. évi szerencsétlen magyarországi látogatás).

Oravec-Kis Éva bevezetesként a császár 1852. és 1857. évi körútjainak összefoglaló értékelését írta meg a tanulmányában, majd rátért arra a problémára, amely személy szerint is foglalkoztatta a császárt: „fel kell oldani a Magyarországon kialakult ideiglenes helyzetet, amit a változó külpolitikai erővonalak és törekvések egyre sürgetőbbé tettek.” Vagyis a birodalom stabilitásának érdekében (az aktuális politikai és hadi eseményeket az 1850-et követő évtizedben a tanulmány korrektil foglalja össze) Ferenc Józsefnek politikát – és ezzel összefüggésben, tegyük hozzá, hangnemet és politikusi attitűdöt – kellett váltania, kompromisszumkészséget mutatnia, mely végső soron aztán az 1867. évi kiegyezéshez vezetett. Az 1866-os év eseményei közepette (porosz probléma) jelentek meg annak a máig tartó romantikus képsorozatnak is az elemei, melyek Erzsébet királyné Magyarországhoz és a magyarokhoz fűződő viszonyának legendájává váltak. A kérdés tudományos igényű, minden érzelmi és romantikus színezettől mentes, korrekt és valós feltárása máig várat magára a magyar történeti irodalomban. Oravec-Kis Éva írása, valamint a kiállítás bizonyos vonatkozásai alapján azonban mindenképpen leszögezhető: Erzsébet királyné udvari protokolláris szerepére éppen az 1866 májusában lezajlott magyarországi császári látogatás idejére érett meg, melyre Ferenc József császár azonnal fölfigyelt. Ez az ekkorra kialakított és megérett helyes magatartásforma, császárnéi reprezentáció, immáron annak gördülékennyé váló, elsajátított koreográfiája miatt is (sebesültek látogatása, városligeti kocsikázás, kulturális programokon való részvétel), oldotta a császár és ezen keresztül a

birodalmi Habsburg politika merevségét: „...Erzsébet képviselte... ügyüket...” A szerző állásfoglalása szerint az 1867. június 8-án lezajlott koronázási ünnepségek után is „Erzsébet személye sokat segített abban, hogy a szabadságharcot leverő Ferenc Józsefet a magyarok el tudják fogadni koronás királyuknak.”

Kaján Marianna a kiadvány további részében közölt két tanulmányában a császár 1867-et követő magyarországi, közelebbről is gödöllői reprezentációjának történetével, elemeivel foglalkozik. 1867 Gödöllő település történelmét illetően is sorsfordító év volt: ebben az évben vásárolta meg a magyar állam a Grassalkovich I. Antal épített kastélyt, s bocsájtotta használatára a mindenkori magyar uralkodó és családja számára, ezáltal országos, s nem egy esetben birodalmi reprezentációs programok színhelyévé téve a kastélyt és a települést. Részletesen bemutatja a császári család gödöllői látogatásainak történetét, különös tekintettel az udvari sporteseményekre, főleg vadászatokra. A *legelső magyar ember a király...* című, Vörösmarty idézetet címnek használó másik tanulmány a császári reprezentáció jelenségét járja körül, kiindul pontként támaszkodva a Ferenc József neveltetéséről szóló tanulmányra, valamint számba véve ennek az uralkodói reprezentációnak a lényeges elemeit: hadgyakorlatok, díszszemlék, lóversenyek, intézmény-megnyitások, szoboravatások, alapkőletételek, ünnepi beszédek kiállításokon, ünnepségeken, bálók, estélyek, díszvacsorák és -ebédek, színházlátogatások, fogadások, kihallgatások – különös tekintettel a magyarországi vonatkozásokra. A kérdés a jövőben egy igen terjedelmes monográfiának szolgáltatathatna témát, melynek leendő szerzője bizony támaszkodhat majd Kaján Marianna informatív, érdekes, lényegre törő írására, amely az uralkodó vagy uralkodói pár magyarországi reprezentációjának legfontosabb elemeit foglalja össze. A szerző ezen tanulmánya, annak vége felé, átfordul kiállítás-vezetővé, amennyiben a tárlatban megtekinthető prominens műtárgyak (például a budapesti Örökimádás-templom alapkőletételét ábrázoló fotó, az 1869-ben visszakapott négy Corvina, a gödöllői Erzsébet királyné szobor avatásán 1901-ben készült fotó stb.) történetét, az azok mögött meghúzódó történelmi eseményeket tárja elénk.

Az írásokat, mint említettem, a kiállítás műtárgyainak listája követi, egyenként, termekre lebontva oly módon, ahogyan tárgyfeliratként is szerepelnek leírásaik a kiállítótérben, vagyis jó néhány műtárgy esetében a feliratokon kívül kiegészítő magyarázatokkal ellátva.

A tárgyfeliratok a kiállításban, mint említettem, informatívak, ám sokszor elhelyezésük és a betűméretet tekintve nem jól olvashatóak. Viszont a külföldi látogató is megérti őket, amennyiben tud angolul. Külön érdeme a tárgyfeliratoknak, hogy egy-egy műtárgy esetében – ha ez nem egyértelmű vagy szembeötlő – összefoglalja a tárgyhoz kapcsolódó történelmi háttér magyar vagy magyarországi, s ott, ahol indokolt, helybéli, azaz gödöllői vonatkozásait. Ezáltal egy olyan kiállítás jön létre, amely Gödöllő történelmének a császári látogatásokhoz köthető epizódjait országos, sőt birodalmi koordináták közé emeli, méltó helyét bemutatva ezáltal a település történelmének leglátványosabb időszakából. Az első teremben, melyben a kiállításnak az a célja, hogy a császár nevelését, neveltetését mutassa be elsősorban litográfiákon, helyet kapott egy nagyon ötletes, múzeumpedagógiai foglalkozást, gyermekek játékát szolgáló eszköz is – kérik megtekinteni és játszani vele! A második teremben az 1848–49. évi eseményeket, a Bach-korszakot és a megtorlást megörökítő műtárgyakat találhatunk. Talán, mivel a kiállítás Ferenc József személyére épít, az

általános politikai vonatkozások, események helyett érdemesebb lett volna a császár személyes megnyilvánulásaira, vagyis az uralkodó és az alattvalók kapcsolatára is figyelni.

A harmadik teremben az uralkodó, illetve uralkodópár magyarországi látogatásainak, reprezentációjának relikviái kerültek kiállításra. Itt a kiállítási feliratok is „kiforrottabbak”, amennyiben már gondosabban szerkesztett, nyomdailag tördelt szövegeket olvashatunk. Egyetlen észrevétel csupán: a laikus, köznapi látogató számára egy mondatban érdemes lett volna megmagyarázni, hogy Tornyai Schlossberger Zsigmond és leszármazottainak bárói címet adományozó díszoklevele miért és milyen – gödöllői – vonatkozásban szerepel a kiállítási tárgyak között.

Véleményem szerint a kiállítás legszínesebb, legérdekesebb része a negyedik terem, ahol a konkrét gödöllői vonatkozások, Ferenc József és Erzsébet királyné gödöllői tartózkodásának emlékei, relikviái láthatók. A történéseket megörökítő festményeken – zömében vadászatok – kívül nagyon érdekesek és a látogató számára testközelivé hozó tárgyak a személyes relikviák: az edények, kancsók, tálak, evőeszközök, királyi herendi porcelán készlet a Hadtörténeti Múzeum Tárgyi emlékanyag-gyűjteményéből stb., a schönbrunni kastélyból kölcsönzött császári személyes tárgyak (Ferenc József csipetetője, házi sapkája). Kifejezetten szellemes és ötletes elem a korabeli gödöllői menetrend kiállítása. Érdeklődéssel láttam volna valamilyen tárgyat vagy utalást a gödöllői kastély higiéniai megoldásaira, vagy a a királyi család ottlétekor az ellátásukat biztosító apparátusról, háttérről (konyha, főzés) is.

Az utolsó előtti, ötödik terem anyaga tematikáját tekintve a kiegyezés utáni politikai eseményekre koncentrálna, szemléletesen mutatja be az uralkodói reprezentáció számos elemét, melyekről a tanulmányok vonatkozásában már szóltam.

Végül a hatodik, utolsó terem immáron az első világháborúba vezeti el a látogatót, két tucatnyi eredeti tárgy és műtárgymásolat („Vivát”-szalagok, 1914–1916, rekonstrukció, ugyancsak a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményéből) segítségével, inkább csak jelzésszerűen, mint ténylegesen, a hadieseményekre koncentrálna. A kiállítást egy Ferenc József életét bemutató kronológia zárja – melyet szerencsésebb lett volna az első terembe helyezni –, valamint egy filmvetítő.

A kiállítás méltó környezetben, puritán, de érdekes installációban – melynek nagy érdeme, hogy tökéletesen harmonizál a kastély belső képével –, műves kiállításban és alapos szakmai háttértudás tükrében kíséri végig Ferenc József császár uralkodásának fontosabb állomásait, különös tekintettel a magyar és gödöllői vonatkozásokra. Mintegy húsz magánszemély és intézmény műtárgyai láthatók benne, melyek a gödöllői kastély értékes gyűjteményét harmonikusan, elegánsan, szakszerűen egészítik ki.

TARTALOM

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KIROBBANÁSÁNAK 100. ÉVFORDULÓJA

TANULMÁNYOK

HAJDU TIBOR	1914: a magyar közvélemény alakulása a hadüzenet előtt és után.....	611
BALLA TIBOR	A militarista birodalom mítosza. Az osztrák–magyar haderő az első világháború előestéjén	628
KRÁMLI MIHÁLY	Az osztrák–magyar haditengerészet felkészülése a Nagy Háborúra.....	646
ROMSICS IGNÁC	Trianon okai. A szembenézés narratívái a magyar történeti gondolkodásban	663

KÖZLEMÉNYEK

KLEMENSITS PÉTER	Az első világháború kitörése a Távol-Keleten és az 1914-es hadműveletek.....	693
JUHÁSZ BALÁZS	Az első világháború emlékezete Olaszországban	715
RÉVÉSZ TAMÁS	Egy ellentmondásos centenárium. Az első világháború historiográfiája és a 100 éves évforduló Nagy-Britanniában	725
ERWIN A. SCHMIDL	Jüdische Soldaten in der k.u.k. Armee im Ersten Weltkrieg.....	737

MŰHELY

POLLMANN FERENC	Végállomás: Szabadka. Újabb adalékok a Putnik-afférhoz.....	747
RAVASZ ISTVÁN	A nagy háború első hősi halottja	754
KISS GÁBOR	Osztrák–magyar tábori egészségügy az első világháború kezdeti szakaszában.....	763
JANKÓ ANNAMÁRIA	Az első világháborúban használt topográfiai térképek	778
SALLAY GERGELY PÁL	Az 1914-es háborús év az osztrák–magyar kitüntetés-történetben	793
KOROMPAY H. JÁNOS	„Már az első, részleges mozgósítással bevonultam.” Első világháborús dokumentumok az irodalomtörténezs Horváth János hagyatékában	807

SZEMLE

M. CHRISTIAN ORTNER	Die k. u. k. Armee und ihr letzter Krieg (<i>Balla Tibor</i>).....	831
ANNE SAMSON	World War I in Africa. The Forgotten Conflict Among the European Powers (<i>Balla Tibor</i>).....	833
MARGOT KAHLEYSS	Muslime in Brandenburg – Kriegsgefangene im 1. Weltkrieg. Ansichten und Absichten (<i>Forgács Márton</i>).....	835
DANIELE CESCHIN	Gli esuli di Caporetto. I profughi in Italia durante la Grande Guerra (<i>Hamerli Petra</i>)	840
POLLMANN FERENC	Oroszlán, karddal és lúdtollal. Doberdói Bánlaky József élete és munkássága (<i>Balla Tibor</i>)	842

KRÓNIKA

KINCSES KATALIN MÁRIA	Ferenc József – Adj király katonát!	845
--------------------------	---	-----

CONTENTS

CENTENARY OF THE OUTBREAK OF WORLD WAR I

STUDIES

TIBOR HAJDU	1914: Hungarian Public Opinion Before and After the Declaration of War.....	611
TIBOR BALLA	The Myth of a Militarist Empire. The Austro–Hungarian Armed Forces on the Eve of World War I.....	628
MIHÁLY KRÁMLI	The Preparation of the Austro–Hungarian Navy for the Great War.....	646
IGNÁC ROMSICS	The Causes of Trianon. The Conflicting Narratives in Hungarian Historical Thinking.....	663

PUBLICATIONS

PÉTER KLEMENSITS	The Outbreak of World War I in the Far East and the Operations in 1914.....	693
BALÁZS JUHÁSZ	The Memory of World War I in Italy.....	715
TAMÁS RÉVÉSZ	A Controversial Centenary. Historiography of World War I and the Centenary in Great Britain.....	725
ERWIN A. SCHMIDL	Jewish Soldiers in the Austro-Hungarian Army in the First World War.....	737

WORKSHOP

FERENC POLLMANN	Terminus Subotica. A New Contribution to the Putnik Affair.....	747
ISTVÁN RAVASZ	The First Man Killed in Action in the Great War.....	754
GÁBOR KISS	Austro–Hungarian Field Health-Care in the Early Period of World War I.....	763
ANNAMÁRIA JANKÓ	The Topographical Maps Used in World War I.....	778
GERGELY PÁL SALLAY	The War Year 1914 in Austro–Hungarian Phaleristics.....	793
H. JÁNOS KOROMPAY	‘I Joined the Army with the First, Partial Mobilization.’ First World War Documents in the Bequest of Literary Historian János Horváth.....	807

REVIEW

M. CHRISTIAN ORTNER	Die k. u. k. Armee und ihr letzter Krieg (<i>Tibor Balla</i>).....	831
ANNE SAMSON	World War I in Africa. The Forgotten Conflict Among the European Powers (<i>Tibor Balla</i>).....	833
MARGOT KAHLEYSS	Muslimen in Brandenburg – Kriegsgefangene im 1. Weltkrieg. Ansichten und Absichten (<i>Márton Forgács</i>).....	835
DANIELE CESCHIN	Gli esuli di Caporetto. I profughi in Italia durante la Grande Guerra (<i>Petra Hamerli</i>).....	840
FERENC POLLMANN	A Lion, with a Sword and a Quill. Life and Work of József Bánlaky of Doberdó (<i>Tibor Balla</i>).....	842

CHRONICLE

KATALIN MÁRIA KINCSES	‘Franz Joseph – Red Rover!’.....	845
-----------------------	----------------------------------	-----

TABLE DES MATIÈRES

LE 100^E ANNIVERSAIRE DU DÉCLENCHEMENT DE LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE

	ÉTUDES	
TIBOR HAJDU	1914 : l'évolution de l'opinion publique hongroise avant et après la déclaration de guerre	611
TIBOR BALLA	Le mythe de l'empire militariste. L'armée austro-hongroise à la veille de la Première Guerre mondiale	628
MIHÁLY KRÁMLI	La préparation de la marine militaire austro-hongroise à la Grande Guerre.....	646
IGNÁC ROMSICS	Les différentes réflexions sur les raisons de Trianon dans la pensée historique hongroise	663
	PUBLICATIONS	
PÉTER KLEMENSITS	Le déclenchement de la Première Guerre mondiale à l'Extrême-Orient et les manœuvres de 1914.....	693
BALÁZS JUHÁSZ	Le souvenir de la Première Guerre mondiale en Italie	715
TAMÁS RÉVÉSZ	Un centenaire contradictoire. L'historiographie de la Première Guerre mondiale et le 100 ^e anniversaire en Grande-Bretagne.....	725
ERWIN A. SCHMIDL	Jüdische Soldaten in der k.u.k. Armee im Ersten Weltkrieg.....	737
	ATELIER	
FERENC POLLMANN	Terminus : Subotica. D'autres contributions à l'affaire Putnik.....	747
ISTVÁN RAVASZ	Le premier mort pour la patrie dans la Grande Guerre.....	754
GÁBOR KISS	Soins de santé dans l'armée austro-hongroise en campagne dans la première période de la Première Guerre mondiale.....	763
ANNAMÁRIA JANKÓ	Cartes topographiques utilisées dans la Première Guerre mondiale	778
GERGELY PÁL SALLAY	L'année de guerre de 1914 dans l'histoire des décorations austro-hongroises.....	793
H. JÁNOS KOROMPAY	Documents de la Première Guerre mondiale dans l'héritage de l'historien de la littérature János Horváth	807
	ATELIER	
M. CHRISTIAN ORTNER	Die k. u. k. Armee und ihr letzter Krieg (<i>Tibor Balla</i>).....	831
ANNE SAMSON	World War I in Africa. The Forgotten Conflict Among the European Powers (<i>Tibor Balla</i>).....	833
MARGOT KAHLEYSS	Muslime in Brandenburg – Kriegsgefangene im 1. Weltkrieg. Ansichten und Absichten (<i>Márton Forgács</i>).....	835
DANIELE CESCHIN	Gli esuli di Caporetto. I profughi in Italia durante la Grande Guerra (<i>Petra Hamerli</i>)	840
FERENC POLLMANN	Lion avec épée et plume d'oie. La vie et l'œuvre de József Bánlaky de Doberdo (<i>Tibor Balla</i>).....	842
	CHRONIQUE	
KATALIN MÁRIA KINCSES	François-Joseph – Roi, donne-nous des soldats !	845

INHALT

100. JAHRESTAG DES AUSBRUCHS DES ERSTEN WELTKRIEGS

STUDIEN

TIBOR HAJDU	1914: Die Entwicklung der ungarischen öffentlichen Meinung vor und nach der Kriegserklärung..... 611
TIBOR BALLA	Der Mythos des militaristischen Reiches. Die österreichisch-ungarische Armee am Vorabend des Ersten Weltkriegs..... 628
MIHÁLY KRÁMLI	Die Vorbereitung der österreichisch-ungarischen Kriegsmarine auf den Großen Krieg..... 646
IGNÁC ROMSICS	Die Gründe für Trianon. Die Narrativen der Auseinandersetzung mit den Geschehnissen in der ungarischen historischen Denkweise 663

MITTEILUNGEN

PÉTER KLEMENSITS	Der Ausbruch des Ersten Weltkriegs in Fernost und die Kriegsoperationen von 1914 693
BALÁZS JUHÁSZ	Das Andenken des Ersten Weltkriegs in Italien..... 715
TAMÁS RÉVÉSZ	Ein widersprüchliches Zentenarium. Die Historiografie des Ersten Weltkriegs und der 100. Jahrestag in Großbritannien 725
ERWIN A. SCHMIDL	Jüdische Soldaten in der k.u.k. Armee im Ersten Weltkrieg..... 737

WERKSTATT

FERENC POLLMANN	Endstation: Szabadka (Maria-Theresiopel). Neue Beiträge zur Putnik-Affaire..... 747
ISTVÁN RAVASZ	Der erste Heldentote des Großen Krieges 754
GÁBOR KISS	Das österreichisch-ungarische Feldgesundheitswesen in der Anfangsphase des Ersten Weltkriegs 763
ANNAMÁRIA JANKÓ	Die im Ersten Weltkrieg verwendeten topografischen Karten..... 778
GERGELY PÁL SALLAY	Das Kriegsjahr 1914 in der österreichisch-ungarischen Geschichte der Auszeichnungen..... 793
JÁNOS KOROMPAY H.	Dokumente bezüglich des Ersten Weltkriegs im Nachlass des Literaturhistorikers János Horváth..... 807

RUNDSCHAU

M. CHRISTIAN ORTNER	Die k. u. k. Armee und ihr letzter Krieg (<i>Tibor Balla</i>)..... 831
ANNE SAMSON	World War I in Africa. The Forgotten Conflict Among the European Powers (<i>Tibor Balla</i>)..... 833
MARGOT KAHLEYSS	Muslime in Brandenburg – Kriegsgefangene im 1. Weltkrieg. Ansichten und Absichten (<i>Márton Forgács</i>)..... 835
DANIELE CESCHIN	Gli esuli di Caporetto. I profughi in Italia durante la Grande Guerra (<i>Petra Hamerli</i>) 840
FERENC POLLMANN	Löwe mit Schwert und Gänsefeder. Das Leben und Werk von József Bánlaky von Doberdó (<i>Tibor Balla</i>) 842

CHRONIK

KATALIN MÁRIA KINCSES	Franz Joseph I. – Gib uns Soldaten, Majestät! 845
-----------------------	---

СОДЕРЖАНИЕ

100-ЛЕТИЕ СО ВРЕМЕНИ НАЧАЛА ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

СТАТЬИ

ТИБОР ХАЙДУ	Формирование общественного мнения Венгрии в 1914 году до начала и после объявления войны.....	611
ТИБОР БАЛЛА	Миф милитаристской империи. Вооруженные силы Австро-Венгерской монархии накануне первой мировой войны.	628
МИХАЙ КРАМЛИ	Подготовка военно-морского флота Австро-Венгрии к Большой Войне	646
ИГНАЦ РОМШИЧ	Причины Трианонского мирного договора. Нарративы противостояния в венгерском историческом мышлении.....	663

СООБЩЕНИЯ

ПЕТЕР КЛЕМЕНЧИЧ	Начало первой мировой войны на Дальнем Востоке и военные операции 1914 года	693
БАЛАЖ ЮХАС	Память о первой мировой войне в Италии.....	715
ТАМАШ РЕВЕС	Противоречивый юбилей. Историография первой мировой войны и ее столетняя годовщина в Великобритании	725
ЭРВИН А. ШМИДЛ	Jüdische Soldaten in der k.u.k. Armee im Ersten Weltkrieg.....	737

МАСТЕРСКАЯ

ФЕРЕНЦ ПОЛЛМАНН	Конечная остановка: Сабадка. Новые данные к аффере Путника	747
ИШТВАН РАВАС	Первый погибший смертью храбрых в великой войне	754
ГАБОР КИШ	Австро-венгерская полевая санитарная служба в начальный период первой мировой войны.....	763
АННАМАРИЯ ЯНКО	Топографические карты, использовавшиеся в первой мировой войне.....	778
ГЕРГЕЙ ПАЛ ШАЛЛАЙ	Военный 1914 год в истории наград Австро-Венгерской монархии.....	793
ЯНОШ Х. КОРОМПАИ	Документы первой мировой войны, оставленные историографом-литературоведом Хорватом Яношем.....	807

ОБЗОР

М.КРИСТИАН ОРТНЕР	Die k.u.k. Armee und ihr letzter Krieg (<i>Тибор Балла</i>)	831
АННЕ САМСОН	World War I. In Africa. The Forgotten Conflict Among the European Powers (<i>Тибор Балла</i>)	833
МАРГО КАЙЛЭСС	Muslimen in Brandenburg – Kriegsgefangene im 1. Weltkrieg. Ansichten und Absichten (<i>Мартон Форгач</i>)	835
ДАНИЭЛЕ ЦЕШИН	Gli esuli di Caporetto. I profughi in Italia durante la Grande Guerra (<i>Петра Хамерли</i>)	840
ФЕРЕНЦ ПОЛЛМАНН	Лев с саблей и гусиным пером. Жизнь и деятельность Банлаки Йожефа из Добердо (<i>Тибор Балла</i>).....	842

ХРОНИКА

КАТАЛИН МАРИЯ КИНЧЕШ	Ференц Йожеф – Дай, король, солдата!.....	845
----------------------	---	-----

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

EURÓPA VÉDELMEBEN

KAPISZTRÁN SZENT JÁNOS
ÉS A NÁNDORFEHÉRVÁRI DIADAL EMLÉKEZETE

**„A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA” SOROZAT
MEGJELENT KÖTETEI**

1. *Dombrády Lóránd*: Werth Henrik, akiről nem beszéltünk. Budapest, Argumentum, 2005.
2. *Mészáros Kálmán*: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája, 1703–1711. Budapest, Argumentum, 2006.
3. *Hermann Róbert*: Kossuth hadserege, Kossuth fővezérei. Budapest, Argumentum, 2007.
4. *Kubinyi András*: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete. Budapest, Argumentum, 2007.
5. *Jankó Annamária*: Magyarország katonai felmérései, 1763–1950. Budapest, Argumentum, 2007.
6. *Veszprémy László*: Lovagvilág Magyarországon. Lovagok, keresztesek, hadmérnökök a középkori Magyarországon. Válogatott tanulmányok. Budapest, Argumentum, 2008.
7. *Torma Béla Gyula – Veszprémy László* (szerk.): Egy elfeledett diadal. A 907. évi pozsonyi csata. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2008.
8. *Urbán Aladár*: Batthyánytól Kossuthig. Hadsereg és politika 1848 nyarán és őszén. Budapest, Argumentum, 2009.
9. *B. Szabó János*: A honfoglalóktól a huszárokig. A középkori magyar könnyűlovasságról. Budapest, Argumentum, 2010.
10. *Borosy András*: Hadakozók, keresztesek, hadi érdemek a középkori Magyarországon. Válogatott tanulmányok. Budapest, Argumentum, 2010.
11. *Székely György*: Népek, rendek, dinasztiák. Tanulmányok Közép- és Kelet-Európa hadtörténetéből. Budapest, Argumentum, 2010.
12. *Balla Tibor*: A nagy háború osztrák–magyar tábornokai. Budapest, Argumentum, 2010.
13. *Markó György*: A Honvédelmi Minisztérium szervezete, 1945–1956. Budapest, Argumentum, 2011.
14. *Farkas Katalin*: Magyar függetlenségi törekvések, 1859–1866. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Line Design, 2011.
15. *Hausner Gábor*: Márs könyvet olvas. Zrínyi Miklós és a 17. századi hadtudományi irodalom. Budapest, Argumentum, 2011.
16. *Kovács László*: A magyar kalandozások zsákmanýjáról. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Line Design, 2011.

17. *Tulipán Éva*: Szigorúan ellenőrzött emlékezet. A Köztársaság téri ostrom 1956-ban. Budapest, Argumentum, 2012.
18. *Dombrády Lőránd*: Szombathelyi Ferenc vezérezredes. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2012.
19. *Czigány István – Kincses Katalin Mária* (szerk.): Az újrakezdés esélye. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc befejeződésének 300. évfordulója alkalmából. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2012.
20. *Pete László*: Garibaldi magyar parancsnokai. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Line Design, 2013.
21. *Kálmán Peregrin – Veszprémy László*: Európa védelmében. Kapisztrán Szent János és a nándorfehérvári diadal emlékezete. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Line Design, 2013.
22. *Solymosi József*: Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848–1849-ben. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2013.
23. *Lázár Balázs*: Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornok katonai pályája. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2013.
24. *Pásztai László*: A magyar honvédsereg harcászata az 1848/49-es szabadságharcban. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Line Design, 2013.

Hibaigazítás

A *Hadtörténelmi Közlemények* 2014. évi júniusi (2.) számában *Lenkefi Ferenc: Oroszt fogtam, de elereszt? Miklóssy kapitány esete Csicsagov admirálissal (476–484. o.)* című írásába két hiba csúszott: a 477. o. első és harmadik bekezdésében elővéd helyett utóvédről van szó, mint azt az 5. sz. lábjegyzet idézete helyesen írja. Ugyezen az oldalon a 3. sz. lábjegyzetben Vojnov tábornok neve helyesen: Voinov.

A Szerző és a Szerkesztőség a Tisztelt Olvasó elnézését kéri!

